

ДРАГА ЗЕЦ
(Итака, САД)

О ПРОЗОДИЈСКОЈ СТРУКТУРИ РЕЧИ

У овом раду, прозодијске карактеристике речи у нашем језику формално су описане системом прозодијских правила и принципа. Полазећи од претпоставке да је, из прозодијске перспективе, значајна класификација на речи са сталним, и речи с несталним акцентом, показаћемо да су разлике међу овим класама резултат примене различитих прозодијских правила, или истих правила, али под различитим околностима. Показаћемо такође да ова класификација поседује корелат у морфо-синтаксичкој подели на врсте речи, из чега даље следи да су речи с несталним акцентом и клитике морфо-синтаксички сродне, пошто се и једне и друге регрутују из морфо-синтаксичких класа чије је опште својство низак степен, или потпуно одсуство, прозодијске проминентности.

1. Увод

Једно од универзалних својстава речи је да поседују не само морфолошку, већ и прозодијску структуру; и да припадају не само различитим морфо-синтаксичким, већ и различитим прозодијским класама. У овом раду, показаћемо да се прозодијске карактеристике речи у нашем језику могу прецизно описати системом прозодијских правила која, заједно с општим прозодијским принципима, одређују њихов фонолошки лик.¹ Прозодијска правила и принципи директно утичу на присуство или одсуство акцента и степен проминентности речи у реченици, а индиректно на околности под којима се речи реализују као клитике, и на допуштен редослед елемената унутар синтаксичких конституената.

Прозодијске разлике међу речима у нашем језику обично се изражавају класификацијом на ортотоничне речи, оне које могу бити акцентоване, и неортотоничне, оне које немају сопствени акценат.² У ову другу групу спадају клитике, елементи који су морфо-синтаксички самостални, али због одсуства акцента могу стајати једино уз неку ортотоничну реч. Клитике су дакле у извесном смислу прозодијски „дефектне“, што је илустровано сле-

¹ У овом раду ћемо се ограничити на прозодијска својства београдског говора, чије карактеристике описује Милетић 1952.

² О овој подели видети Ивић 1961, 1965.

дећим примерима: исказ у (1а) садржи акцентовану реч на коју се клитика наслања, што није случај са исказом у (1б), који је због тога неграматичан.

- (1) а. Кога сикл видео?
б. *Га_{кл}

Класи ортотоничних елемената припадају, према овој подели, све остале речи у језику, дакле све оне које нису клитике.

Ова подела нема јасне корелате изван фонолошког нивоа. Клитике се јављају у само неким морфо-синтаксичким категоријама; налазимо их у категоријама у (3), али никад у оним набројаним у (2):

	<i>ортотоничне речи</i>	<i>неортотоничне речи (клитике)</i>
(2) а. именице	пут, кућа, дрво	---
б. глаголи	пева, игра	---
в. придеви	леп, плав	---
г. прилози	јуче, данас	---
(3) а. заменице	ја, он, њега, ово	га, му
б. детерминатори	мој, твој, овај, онај	---
в. помоћни глаголи	био, бих	сам, ће, бих
г. предлози	---	на, у, иза
д. везници	мада, али	а, али, и, ни
ђ. партикуле	још, баш, то	и, ни, ли
е. комплементизатори	како	да

За разлику од клитика, ортотоничне речи се јављају у готово свим морфо-синтаксичким категоријама. Елементи који припадају класама у (2) прозодијски могу одговарати једино ортотоничним речима, док они у (3) могу бити или ортотоничне речи или прозодијски дефектни елементи, односно клитике. Дакле, овом поделом се приписује прозодијска дефектност само појединим члановима једног ограниченог броја морфо-синтаксичких категорија.

Мада у основи тачна, ова карактеризација је одвише поједностављена.³ Ортотонични елементи не чине јединствену прозодијску класу: они се даље деле на оне који су увек акцентовани и оне чији акценат може, али не мора, да се оствари. Значајно је, међутим, да је несталан акценат карактеристичан за све ортотоничне облике у (3), и само за те облике. Ортотоничне речи које припадају категоријама набројаним у (2) *увек* су акцентоване.

Не може нам промаћи занимљива паралела: да ортотоничне речи с несталним акцентом налазимо у истим оним морфо-синтаксичким категоријама из којих се регрутују клитике. Штавише, неки елементи из морфо-син-

³ Ивић 1965 примећује одступања од ове поделе у случајевима кад ортотонична реч губи, или клитика добија, акценат.

таксичких класа у (3) имају двојну реализацију, односно могу се реализовати и као клитике и као ортотоничне речи с несталним акцентом. У литератури је примећена неколицина оваквих дублета, од којих наводимо два: *али* се у (4а) јавља као клитика, а у (4б) као самостална реч (на коју се прозодијски наслања клитика *нам*); *бих* се јавља као клитика у (5а), а као прозодијски самостална реч у (5б).⁴

- (4) а. Жалили смо се, али_{кл} нико нам није одговорио.
 б. Жалили смо се, али нам нико није одговорио.
- (5) а. Радо бих_{кл} у томе учествовао.
 б. Бих ја у томе учествовао, али под друкчијим условима.

Појава дублета у (4), (5) није конзистентна с класификацијом на ортотоничне речи и клитике, или је бар чини мање убедљивом. Али ова појава озбиљно сугерира нешто друкчију класификацију: на елементе које карактерише стална акцентованост насупрот онима које карактерише могуће одсуство акцента. Класи ортотоничних речи са сталним акцентом супротстављамо, дакле, јединствену класу којој припадају и ортотоничне речи с несталним акцентом и клитике.

Ова класификација, као што смо видели, поседује корелат у морфосинтаксичкој компоненти. Она се огледа у бифуркацији морфо-синтаксичких категорија на оне у (2) и (3). Али, да ли подела на класе (2) и (3) представља и формално мотивисану класификацију? У њој препознајемо традиционалну поделу на речи са семантичким садржајем и речи с граматичком функцијом, поделу која је у основи интуитивна, а поседује неколико јасних корелата.⁵ Класа речи са семантичким садржајем представља такозвану отворену класу, чије се чланство обнавља продуктивним морфолошким процесима или позајмљивањем из других језика. Речи с граматичком функцијом представљају затворену класу која се не обнавља ни једним од поменутих процеса. Из семантичке перспективе, елементи прве класе поседују референцијалну самосталност док су у другој референцијално зависни. Коначно, у првој класи речи могу бити морфолошки сложене, док су у другој речи најчешће морфолошки просте.

Како се подела на ове две класе речи карактерише у модерним граматичким формализмима, предмет је следећег поглавља.

2. Теоријске претпоставке

Значај традиционалне поделе на речи с граматичком функцијом и оне са семантичким садржајем признат је, с различитом аргументацијом, у новијим синтаксичким и фонолошким теоријама. У синтаксичкој теорији,

⁴ Двојни статус ових речи помињу Ивић 1965 и Браун 1974 (који као дублетни облик помиње и vznik *īa*).

⁵ Ова класификација помиње се, на пример, код Глисона (Глисон 1961: 156–159); употребљени енглески термини су *content word* и *function word*.

формално су раздвојене такозване лексичке категорије с једне, од нелек- сичких или функционалних категорија с друге стране, што директно одго- вара подели на морфо-синтаксичке категорије у (2) и (3) (уп. Абни 1987). Конкретне последице овакве поделе видимо у случају помоћних глагола који су, као нелексички елементи, издвојени из опште, лексичке, класе глагола и код заменица које су, као функционална категорија, изузете из лексичке категорије именица и прикључене класи детерминатора.⁶ Као припадници нелексичких категорија, заменице и помоћни глаголи стоје, дакле, у тешњој узajамној морфо-синтаксичкој вези него што је веза било које од ових ка- тегорија с лексичким класама као што су именице или глаголи.

Слична подела је независно мотивисана и у теорији лексичке фоно- логије и морфологије (Кипарски 1982, 1983, 1984, 1985). Према овој теорији, фонолошки процеси деле се на лексичке и постлексичке; први се примењују у лексикону, где директно долазе у везу с морфолошким процесима, док се други примењују у синтаксичкој компоненти.⁷ Штавише, могуће је да се један фонолошки процес примењује и лексички и постлексички, с тим што ће се у свакој компоненти примењивати у складу са њој карактеристичним условима. За нас је значајно следеће универзално својство: да се лексички фонолошки процеси примењују само на категорије набројане у (2), дакле, на лексичке категорије, а да се постлексички фонолошки процеси примењују једнако на све облике, без обзира на морфо-синтаксичку категорију којој припадају.

Подела на лексичке и нелексичке елементе игра значајну улогу и у прозодијској фонологији, теорији која изучава интеракције између фоно- лошке и синтаксичке компоненте. Основна поставка прозодијске фонологије је да свакој морфо-синтаксичкој категорији одговара нека од прозодијских категорија, као што показује табела (6) (уп. Неспор и Вогел 1982, 1986, Сел- кирк 1978, 1980, 1986, Хејз 1989, Инкелас и Зец 1995).

(6)	<i>прозодијске категорије</i>	<i>морфо-синтаксичке категорије</i>
	п ₁ прозодијски исказ	реченица
	иф интонациона фраза	(дужи) синтаксички израз, реченица
	пф прозодијска фраза	(краћи) синтаксички израз
	п _р прозодијска реч	морфолошка реч

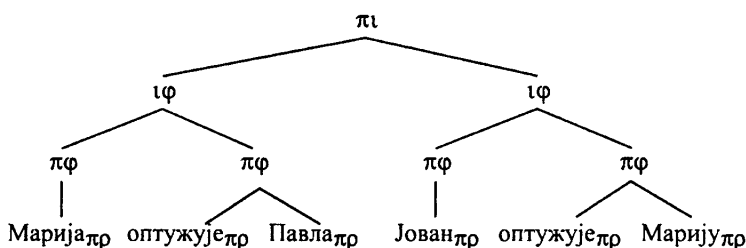
Прозодијски конституенти у (6) формирају такозвану прозодијску хијерар- хију, чији је најмањи елемент прозодијска реч а највећи прозодијски исказ, тако што се конституенти сваког прозодијског нивоа састоје искључиво од

⁶ О синтаксичкој мотивацији за овакав третман заменица и помоћних глагола, уп. Постал 1966 и Абни 1987.

⁷ Лексикон је овде схваћен не само као скуп лексичких елемената који се комбинују у синтаксичкој компоненти, као у ранијим радовима из генеративне граматике, већ много шире, као компонента граматичког система којој припадају фонолошки и морфолошки процеси везани за реч и њене конституенте. Постлексички фонолошки процеси су сви они који се примењују на елементе веће од речи и делују у оквиру прозодијских конституената, на- бројаних ниже, у (6).

елемената на следећем нижем нивоу.⁸ Ово је илустровано реченицом *Марија ошћужује Павла, Јован ошћужује Марију* која одговара прозодијском исказу у чији састав улазе две интонационе фразе, прва са улазном а друга са силазном мелодијом.⁹ Свака интонациона фраза садржи две прозодијске фразе, које се даље разлажу на прозодијске речи. За разлику од интонационе фразе, која се одликује карактеристичном мелодијом, прозодијска фраза не поседује јасне фонетске корелате, али се зато може идентификовати на основу синтаксичких и фонолошких фактора (Неспор и Вогел 1982, 1986, Селкирк 1986, Инкелас и Зеџ 1995).

(7)

У овом примеру свака морфолошка реч добија статус прозодијске речи. Овакву константну корелацију наћи ћемо само код речи које припадају лексичким категоријама.

За нас су релевантне све три карактеризације лексичких и нелексичких категорија о којима је управо било речи. Абнјев приступ успоставља формалну разлику између ових двеју морфо-синтаксичких класа. Прозодијска фонологија, у којој се формализује однос између морфо-синтаксичких и прозодијских категорија, расветљава околности под којима морфолошке речи добијају прозодијски статус и тако објашњава разлику између лексичких категорија, које, као што ћемо видети, увек добијају статус про-

⁸ Овде неће бити речи о елементима прозодијске хијерархије као што су стопа и слог, који немају морфо-синтаксичке корелате, а хијерархијски су подређени прозодијској речи.

⁹ У првој интонационој фрази у (7) мелодија је благо улазна на последњој речи, *Павлу*, чиме се сигнализира продужетак исказа; друга интонациона фраза има исказну (декларативну) мелодију, иницирану високом тоном који се постепено снижава (уп. Лехисте и Ивић 1986). Ова реченица конструисана је по моделу примера, *Маце се маце, козе се козе* (Ивић и Лехисте 1965: 108–111), који демонстрира фонетска својства „јунктуре обично обележене зарезом“. Аутори показују да се последња реч пред том јунктуром, као и последња реч у исказу, одликују значајним дужињем самогласника, што ћемо интерпретирати као фонетски корелат завршетка интонационе фразе. Претпостављамо да конструисани пример реплицира релевантна фонетска својства реченице која је послужила као модел. (У раду о прозодијским импликацијама „финалног дужења“ (final lengthening) у енглеском језику, Бекман и Едвардз 1990 показују да је дужење фонетски ефекат карактеристичан за последњу реч у интонационој фрази. Овај резултат сугерира сличну интерпретацију „финалног дужења“ које су у нашем језику открили Ивић и Лехисте).

зодијске речи, и нелексихких категорија, где је ситуација много мање униформна. Подела фонолошких правила на лексичка и постлексичка, једна од централних поставки лексичке фонологије и морфологије, формално ће изразити прозодијску разлику између лексичких и нелексихких категорија, а из тога ће директно следити и разлике акценатске природе. Ови комплексни односи детаљно су представљени у следећим поглављима.

3. Однос прозодијске и морфолошке речи

Бројни језици пружају доказе да неке, мада не и све, морфолошке речи стичу прозодијски статус.¹⁰ У нашем језику карактеристична су два основна индикатора за статус прозодијске речи: акценованост и могућност комбиновања с клитикама. Поново ћемо се позвати на лексичке и нелексихке категорије, оне у (2) и (3). Само речи које припадају лексичким категоријама обавезно добијају прозодијску структуру, док речи из нелексихких категорија могу, али не морају, да је поседују. Из две претпоставке, да морфолошки елементи стичу статус прозодијске речи применом фонолошког правила (8) и да се то правило примењује у лексикону, директно следи да ће речи из лексичких категорија обавезно добити прозодијску структуру.¹¹

- (8) Формирање прозодијске речи: Морфолошка реч добија структуру прозодијске речи и реализује свој акценат.

[] морфолошка реч → [] пр

Правилем (8) смо додатно постулирали и реализацију акцената у домену прозодијске речи, из чега следи да ће сви облици који припадају некој од лексичких категорија бити обавезно акцентовани. За разлику од лексичких категорија, нелексихки елементи добијају акценат под ограниченим околностима. Њихов акценат се реализује кад функционишу као најистакнутији елементи у реченици, односно кад добијају такозвани реченични акценат. Да бисмо ово показали, осврнућемо се прво на опште услове под којима елементи у прозодијским конституентима стичу проминентност.

Која ће реч у реченици бити најистакнутија зависи од информативности елемената у датом дискурсу: реченични акценат јавиће се у оном делу реченице који садржи нову информацију (у односу на претходни дискурс). Ако конституент који носи нову информацију означимо у синтаксичкој ком-

¹⁰ Овакву ситуацију налазимо, на пример, у енглеском језику (Инкелас и Зец 1993), и у шангајском дијалекту кинеског језика (Селкирк и Шен 1990).

¹¹ Проблем места и природе акцената у нашем језику није предмет овог рада, а у литератури се формално решава на два начина: лексичком спецификацијом или тонско-акцентским правилима (уп. Браун и Маколи 1965, Ивић 1976, Лехисте и Ивић 1986, Инкелас и Зец 1988, Зец 1988, 1993). Правило које овде постулирамо не одређује ни природу ни место акцената. Њиме се само реализује акценат који реч већ поседује, а који под неким условима може да остане нереализован.

поненти као фокус, онда ће његов последњи елемент бити носилац највишег степена проминентности. Како се идентификује фокус најбоље ћемо илустровати паровима питања и одговора, као у следећим примерима, где у контексту одређеном питањем нову информацију у (9б) представља субјект *Петар*, у (9г) објект *Марију*, у (9ђ) предикатска фраза *оптужио Марију*, а у (9и) цела реченица.¹²

- (9) а. Ко је оптужио Марију?
 б. ПЕТАР је оптужио Марију.
 в. Кога је оптужио Петар?
 г. Петар је оптужио МАРИЈУ.
 д. Шта је учинио Петар?
 ђ. Петар је ОПТУЖИО МАРИЈУ.
 и. Шта има ново?
 ј. ПЕТАР ЈЕ ОПТУЖИО МАРИЈУ.

Фокус означен у синтаксичкој компоненти добиће интерпретацију и у семантичкој и у фонолошкој компоненти.¹³ Ми ћемо се ограничити на фонолошку интерпретацију, пошто нас овде занимају само они аспекти фокуса који утичу на одређивање прозодијске проминентности.

Релативна проминентност елемената унутар „неутрално“ интонираних прозодијских конституената, оних у којима је цела реченица под фокусом, одређује се на следећи начин: у прозодијској фрази најистакнутија је последња прозодијска реч, а у интонационој фрази, последња прозодијска фраза. Ако се проминентност сваке прозодијске речи представи симболом *x*, везаним за њен најистакнутији слог (односно, слог под акцентом), а виши степени проминентности додатним *x* симболима, онда је релативна истакнутост елемената реченице *Једна ласта не чини пролеће*, која одговара интонационој фрази с исказном мелодијом, представљена у (11), а проминентност у прозодијским фразама које је сачињавају, у (10а, б).¹⁴

- (10) а. $\begin{array}{c} x \\ x \quad x \end{array}$ [једна_{лр} ласта_{лр}]пф б. $\begin{array}{c} x \\ x \quad x \end{array}$ [не чини_{лр} пролеће_{лр}]пф

- (11) $\begin{array}{c} x \\ x \quad x \end{array}$ [једна_{лр} ласта_{лр}]пф $\begin{array}{c} x \\ x \quad x \end{array}$ [не чини_{лр} пролеће_{лр}]пф

¹² Уп. Рошмон 1986.

¹³ О семантичким карактеристикама фокуса, уп. Рошмон 1986, Рут 1992.

¹⁴ Нотација коју овде користимо усвојена је у метричкој теорији, делу теоријске фонологије који проучава дистрибуцију и репрезентовање акцента. Верзија метричке теорије на коју се позивамо (*grid theory*) узима се за следеће радове: Либерман 1975, Либерман и Принс 1977, Принс 1984, Селкирк 1984, Хале и Верњо 1987, и Хејз 1995.

У овој интонационој фрази најистакнутија је реч *пролеће*, која је носилац проминентности као последња прозодијска реч унутар своје прозодијске фразе, и додатно, као најпроминентнији елемент последње прозодијске фразе унутар интонационе фразе.

Конфигурација какву видимо у (11) карактеристична је за „неутрално“ интониране изразе, оне у којима ни један елемент мањи од реченице не одговара фокусу. Ако било која реч у овој реченици представља фокус, онда она постаје и најистакнутији елемент у одговарајућој интонационој фрази; у (12) и (13) су дати примери с посебно истакнутим речима *једна* и *ласта*.¹⁵

x
x
x x x x

(12) [[**ЈЕДНА**_{пр} ластва_{пр}]_{пф} [не чини_{пр} пролеће_{пр}]_{пф}]_ф

x
x
x x x x

(13) [[једна_{пр} **ЛАСТА**_{пр}]_{пф} [не чини_{пр} пролеће_{пр}]_{пф}]_ф

На основу ових случајева можемо формулисати следеће правило за одређивање реченичног акцента, које се примењује рекурзивно, прво у најмањем, а затим у сваком следећем већем прозодијском конституенту:¹⁶

(14) Проминентност у прозодијским конституентима:

- а. Свака прозодијска реч добија симбол *x*.
- б. Ако прозодијски конституент садржи фокус, елемент под фокусом је обележен додатним симболом *x*.
- в. Ако прозодијски конституент не садржи фокус, последњи елемент на следећем нижем прозодијском нивоу обележен је додатним симболом *x*.

Вратимо се правилу (8). Као што смо рекли, могуће је да се једно фонолошко правило примењује и у лексичкој и у постлексичкој компоненти. Правило (8) ће се примењивати у постлексичкој компоненти само на нелексичке елементе, и то само оне који представљају фокус у интонационој фрази. Ово је илустровано у (15), где видимо паралелу између лексичког елемента *Ана* у (15а) и нелексичког елемента *иш* у (15б); сваки представља

¹⁵ У литератури о интонацији (на пример, Селкирк 1995), претпоставља се да најпроминентнија реч у интонационој фрази представља дезигнирани елемент за који се везује интонациона мелодија. Ако се у фонолошкој компоненти фокус интерпретира као најистакнутији елемент у интонационој фрази, онда наравно интонациона фраза може да садржи највише један фокус. Из овога даље следи да ће се реченице које у синтаксичкој компоненти садрже, рецимо, два фокуса, у прозодијској компоненти разлагати на бар две интонационе фразе.

¹⁶ Правило за одређивање проминентности унутар прозодијских конституената формулисано је по моделу сличног правила које постулирају Чомски и Хале 1968 (*Nuclear Stress Rule*), а ближе одговара верзији коју предлажу Рошмон 1986 и Селкирк 1995.

најистакнутији елемент у својој интонационој фрази. Акцент речи *џи* реализује се захваљујући постлексичкој примени правила (8), којом она добија статус прозодијске речи. Примена овог правила омогућена је тиме што је ова реч, у синтаксичкој компоненти, означена као фокус.¹⁷

- (15) (Ко седи у челу стола?) а. [[у чѐлу_{пр} стòла_{пр}]_{пф} [сѐди_{пр} **ЃНА**_{пр}]_{пф}]_{иф}
 б. [у чѐлу_{пр} стòла_{пр}]_{пф} [сѐдиш_{пр} **ТЃ**_{пр}]_{пф}]_{иф}

Нелексички елементи без посебне обележености у интонационој фрази, као *он* и *џи* у (16), не стичу статус прозодијске речи пошто не испуњавају постлексички услов за примену правила (8) и тако остају без акцента.

- (16) (Где седи Петар?) а. [[Он сѐди_{пр}]_{пф} [у чѐлу_{пр} стòла_{пр}]_{пф}]_{иф}
 (Где седим ја?) б. [[ти сѐдиш_{пр}]_{пф} [у чѐлу_{пр} стòла_{пр}]_{пф}]_{иф}

Ови примери минимално се разликују од примера (17), где реч *Петар* (под претпоставком да је то братовљево име) има исту, релативно ниску, информативну вредност као заменице *он* и *џи* у (16). Међутим, за разлику од њих, реч *Петар* добија акценат пошто је стекла статус прозодијске речи обавезном, лексичком применом правила (8).

- (17) (Где седи твој брат?) [[Пѐтар_{пр} сѐди_{пр}]_{пф} [у чѐлу_{пр} стòла_{пр}]_{пф}]_{иф}

Посебна обележеност у интонационој фрази није једина околност под којом се реализује акценат нелексичких елемената. У додатном случају, ограничавајући фактор је дужина речи, мерена бројем слогова: нелексички елементи који садрже бар два слога могу да остваре акценат, истина, релативно мале проминентности.¹⁸ Ово је показано контрастом у проминентности прве речи у три примера у (18); сви примери су изговорени у контексту *Ова зграда је ...*, и у свима је најпроминентнија последња реч. (Релативна проминентност акцентованог слога представљена је, неформално, величином слова.)

- (18) Ова зграда је

а. Н Ово	драмско	П Озориште
б. на ше	драмско	П Озориште
в. поред	драмског	П Озоришта

¹⁷ Заменица *џи* је овде употребљена деиктички. Анафорично употребљене заменице, оне које се директно односе на елементе поменуте у претходном дискурсу, искључене су из овог контекста.

¹⁸ Слична ограничења на акцентованост нелексичких елемената постоје и у другим језицима. У енглеском, на пример, акцентовани су сви двосложни и само они једносложни нелексички елементи који се налазе у посебној синтаксичкој колокацији (уп. Инкелас и Зеџ 1993).

Овде видимо да је лексички елемент *ново* у (18а) проминентнији од нелексичког елемента *наше* у (18б), а да су оба проминентнија од проклитике *йоред* у (18в). Ако претпоставимо да је проклитика неакцентована, онда и *ново* и *наше* носе изванредан степен проминентности, мада је тај степен виши у (18а) него у (18б).

Степени проминентности које смо управо установили за примере у (18) карактеристични су за речи које садрже бар два слога. Ситуација је битно друкчија код једносложних речи, као што показују контрасти у проминентности прве речи у (19). Као и у (18), сва три примера су изговорена у истом контексту, и у свима је најистакнутија последња реч.

(19) Ова просторија је

а. НОВ	драмски	СТУ дио
б. наш	драмски	СТУ дио
в. код	драмског	СТУ дија

У (19а), где је прва реч лексички елемент, и у (19в), где је прва реч проклитика, релативна проминентност речи је иста као у (18). Међутим, нелексички елемент у (19б) остаје без акцента и по томе се разликује од нелексичког елемента у (18б), који се одликује извесним степеном акцентованости. Ову минималну разлику приписујемо дужини речи, и закључујемо да нелексички елементи који садрже бар два слога добијају акценат, применом следећег правила.¹⁹

(20) Проминентност двосложних целина:

Елемент који садржи бар два слога добија структуру прозодијске речи (ако је није стекао неким другим путем) и реализује свој акценат.

Значајно је да се ово правило примењује после правила (14), које одређује релативну проминентност елемената у прозодијским конституентима. Због овог редоследа, речи које добију акценат правилом (20) неће моћи да стекну највиши степен проминентности у својој интонационој фрази. Да бисмо ово показали, упоредићемо примену правила (14) и (20) у примерима који садрже само лексичке елементе ((18а) и (19а)) и у примерима (18б) и (19б), у којима је прва реч нелексички елемент. У (21) видимо резултат примене правила (13) у изразима (18а) и (19а) (правило (8) није релевантно у овом случају):

¹⁹ Ово правило се не примењује обавезно. Могуће је, дакле, да и вишесложни, а не само једносложни, нелексички елементи остану неакцентовани, као у следећим примерима (Ивић 1965: 138): (а) *Тај човек је дошао* и (б) *Она каже да је иако* у којима су речи *тај* и *она* без акцента. Чини нам се, међутим, да је лакше додати изванредан степен проминентности нелексичком елементу у (б) него у (а), а да притом он и даље поседује најнижи степен проминентности у реченици/интонационој фрази.

(21) Примена правила (14) у изразима иницираним лексичким елементом:

		x	
x		x	
x	x	x	

а. [[нђво_{лр}]лф [дрђмско_{лр} пђзориште_{лр}]лф]лф (18а)

		x	
x		x	
x	x	x	

б. [[нђв_{лр}]лф [дрђмски_{лр} стђдио_{лр}]лф]лф (19а)

У изразима који почињу нелексичким елементима, примењују се правила (14) и (20), у строгом редоследу. Применом правила (14) добија се структура у (22).

(22) Примена правила (14) у изразима иницираним нелексичким елементом:

		x	
x		x	

а. [наше дрђмско_{лр} пђзориште_{лр}]лф (18б)

		x	
x		x	

б. [наш дрђмски_{лр} стђдио_{лр}]лф (19б)

Правило (20), које следи за правилом (14), примењује се на структуру у (22). Оно ће се применити на двосложну реч *наше*, приписавши јој акценат и статус прозодијске речи, али не и на једносложну реч *наш*, из чега следи минимални контраст у проминентности ова два елемента:

(23) Примена правила (20) у изразима иницираним нелексичким елементом:

		x	
x	x	x	

а. [нђше_{лр} дрђмско_{лр} пђзориште_{лр}]лф (18в)

		x	
x	x	x	

б. [наш дрђмски_{лр} стђдио_{лр}]лф (19в)

Једносложни нелексички елемент *наш* остаје без статуса прозодијске речи, и без акцената, и зато се по проминентности не разликује од проклитике *код* у (19в).

У овом поглављу описали смо формалне механизме из којих следи стална акценатованост речи које припадају лексичким категоријама и нестални акценат нелексичких елемената. Одсуство акцената код нелексичких елемената формално одговара одсуству прозодијске структуре. Међутим, кључни проблем везан за акценатску ситуацију у нелексичким категоријама јесте природа разлике између повремено акцентованих елемената и клитика, које никад нису акцентоване. У следећем поглављу показаћемо да је разлика

између клитика и преосталих нелексихких елемената прозодијске природе, а затим ћемо извести сталну неакцентованост клитика из њихових специфичних прозодијских одлика.

4. Прозодијски статус клитика

Као што је већ речено, клитике су речи које поседују синтаксичку, али не и прозодијску, самосталност и зато се обавезно наслањају на неки прозодијски самосталан елемент. Прозодијска зависност клитика може се формално изразити као вид субкатегоризације. Као што су, у морфолошкој компоненти, афикси субкатегоризовани за различите типове основа, тако се прозодијском субкатегоризацијом клитике спецификује тип прозодијски самосталног елемента на који се она наслања (уп. Инкелас 1989).²⁰ У принципу, сваки тип прозодијског конституента у (6) може да послужи као ослонац за клитику, што води знатним варијацијама међу језицима света (уп. Зец и Инкелас 1991). У нашем језику, једино прозодијска реч може да прихвати клитику и пружи јој прозодијски ослонац. Као што је показано примерима (24) и (25), клитика у својој лексичкој спецификацији „захтева“ присуство прозодијске речи, с којом гради нову прозодијску реч. Проклитике се наслањају на леву, а енклитике на десну маргину прозодијске речи, што је такође спецификовано прозодијском субкатегоризацијом.

(24)	<i>у</i>	предлог	[у []пр]пр	[у [кући]пр]пр
	<i>ни</i>	партикула	[ни []пр]пр	[ни [кућа]пр]пр
(25)	<i>га</i>	заменица	[[]пр га]пр	[[види]пр га]пр
	<i>је</i>	помоћни глагол	[[]пр је]пр	[[видео]пр је]пр

Проклитике се редовно јављају у оној позицији која је, правилима фразне структуре, додељена елементима одговарајуће морфо-синтаксичке категорије. Тако се предлози налазе на почетку предлошких фраза, комплементизатори на почетку клауза, реченични везници на почетку реченица, итд. Енклитике, међутим, имају веома ограничену дистрибуцију, много ограниченију него неклитички елементи истог морфо-синтаксичког статуса. Оне се могу јавити само у такозваном другом реченичном положају, иза прве речи или првог конституента, као што је илустровано у (26).²¹ Енклитика *је* стоји иза првог конституента у (26а), а иза прве речи у (26б).²²

²⁰ Сматрамо, као и Нент 1984, Звики 1985 и Берендсен 1986, да се клитике разликују од неклитичких елемената пре свега по фонолошким својствима, мада постулирамо нешто друкчије фонолошке механизме него што је то случај у овим радовима. Овим одступамо од схватања да се зависност клитика објашњава искључиво синтаксичким механизмима (уп. Кеис 1983, 1985 и Селкирк 1984, као и бројне синтаксичке радове о клитикама).

²¹ Уп Браун 1974. О универзалним својствима клитика, укључујући и ограничења на њихову дистрибуцију, уп. Звики 1977, 1985 и Клејванс 1982, 1985.

²² У (26б), реч *кућа* је под реченичним фокусом, што је чест услов за постављање енклитика иза прве речи. Међутим, следећи пример из „Наше борбе“ (септембар 1996) пока-

- (26) а. *Плава кућа* је_{кЛ} необично лепа.
 б. *Плава* је_{кЛ} *кућа* необично лепа.

Конституент *плава кућа* може се реализовати као дисконтинуиран само ако је разбијен клитикама, што је показано следећом неграматичном реченицом:

- (27) **Плава* је_{кЛ} необично лепа *кућа*.

Док се постављање енклитика иза првог конституента, као у (26а) регулише и прозодијским и синтаксичким факторима (уп. Халперн 1992), положај иза прве речи одређен је искључиво прозодијским околностима. Формално, ово следи из прозодијске конфигурације коју граде клитика и реч која јој служи као ослонац. Ова конфигурација је рекурзивна због структуре лексичке субкатегоризације клитике, којом се на прозодијску реч која служи као ослонац додају нови нивои те исте структуре. Уколико се у реченици јави више од једне клитике, свака клитика у низу везује се за прозодијску реч захваљујући рекурзивности основне структуре.

- (28) а. [[[Плава]_{пр} га]_{пр} је]_{пр} кућа очарала.
 б. [плава]_{пр} + [[]_{пр} га]_{пр} [[плава]_{пр} га]_{пр}
 [[плава]_{пр} га]_{пр} + [[]_{пр} је]_{пр} [[[плава]_{пр} га]_{пр} је]_{пр}

Из овога даље следи да релевантна „прва“ реч у (26б) и (28) мора одговарати прозодијској речи којој ништа не претходи, што је уједно и минимална прозодијска структура коју треба да поседује елемент на који се клитика наслања (уп. Зеџ и Инкелас 1990). Структуре у (24) и (25) омогућују да се енклитика наслања на прозодијску реч комбиновану с проклитиком, а да при томе не дође до огрешења о захтев да испред енклитике може стајати само прозодијска реч:²³

- (29) а. У плавој је_{кЛ} кући одржан тај необични скуп.
 б. [плавој]_{пр} + [у []_{пр}]_{пр} [у [плавој]_{пр}]_{пр}
 [у [плавој]_{пр}]_{пр} + [[]_{пр} је]_{пр} [[у [плавој]_{пр}]_{пр} је]_{пр}

Мада у (29а) енклитици претходе две морфолошке речи, то је у овом случају допуштено пошто оне заједно граде једну прозодијску реч. Дакле, само проклитика може претходити прозодијској речи која заузима „први“ положај испред енклитике. Ово је показано контрастом у (30)–(31), где неклитичка заменица *ми* не може, а проклитика *иа* може, стајати испред придева *илави* који функционише као ослонац за клитику *смо*.

зује да тај услов није обавезан: *Западни ће лидери, тврди се већ у наслову јучерашњег „Сандеј џајмса“, зајмурити на ... изборне преваре.*

²³ У (29), реч *илавој* је изговорсна под фокусом.

- (30) а. *Ми плаву смо_{ккл} кућу већ видели.
 б. [ми [[плаву]_{пр} смо]_{пр} ...
- (31) а. Па_{ккл} плаву смо_{ккл} кућу већ видели.
 б. [[[па [плаву]_{пр}]_{пр} смо]_{пр} ...

Ово нам показује да су клитике, због свог зависног прозодијског статуса, „невидљиве“ у прозодијској структури, мада поседују несумњив морфо-синтаксички статус. Њихов прозодијски значај не превазилази значај слога унутар прозодијске речи.

* * *

Клитике се комбинују не само с лексичким него и с нелексичким елементима који, као што смо показали, стичу статус прозодијске речи под ограниченим условима. Дакле, у принципу је могуће да се клитика наслања на нелексички елемент који, према нашој анализи, не поседује статус прозодијске речи. У вези с овим, треба да размотримо два питања. Прво је: како клитика, комбинована с нелексичким елементом без статуса прозодијске речи, испуњава захтев да мора стајати уз прозодијску реч? Досад смо интерпретирали испуњавање овог захтева као вид препознавања структуре, што Инкелас 1989 назива „пасивном“ субкатегоризацијом.

- (32) а. у_{ккл} плавој кући
 б. [плавој]_{пр} + [у []_{пр}]_{пр} [у [плавој]]_{пр}_{пр}

Могућа је, међутим, и друкчија интерпретација, она коју Инкелас назива „активном“ субкатегоризацијом, по којој се лексичком субкатегоризацијом *додаје* структура елементима који је не поседују, као у (33).

- (33) а. у_{ккл} тој кући
 б. тој + [у []_{пр}]_{пр} [у [тој]]_{пр}_{пр}

Овде ћемо усвојити ово друго тумачење: да „активном“ субкатегоризацијом клитика додаје прозодијску структуру, с тим што се препознавање структуре разуме као специјалан случај овог општег процеса.²⁴ Из овога следи да ће нелексички елементи комбиновани с клитиком обавезно имати статус прозодијске речи.

Друго питање односи се на реализацију акцента унутар „сложне“ прозодијске речи, која се састоји од највише једног неклитичког и бар једног клитичког елемента и поседује рекурзивну структуру. Треба одмах изузети облике чији се акценат реализује лексичком или постлексичком применом правила (8), а то су све речи које припадају лексичким категоријама и они

²⁴ Ако се прозодијска структура у коју улазе клитика и њен ослонац гради процесом унификације, чије је једино ограничење да не може додавати структуралне спецификације које би биле у конфликту с већ постојћима, онда се и препознавање и додавање структуре може извести истом операцијом (уп. Шибер 1986).

нелексички елементи који су посебно обележени у интонационој фрази. У овим случајевима акценат ће се обавезно реализовати у домену прозодијске речи која одговара највише једној морфолошкој речи (што је карактеристично за београдски говор, који овде описујемо).

У претходном поглављу смо, поред правила (8), постулирали још једно правило за реализацију акцента, правило (20), које се примењује на све низове који нису реализовали акценат неким другим механизмом. Оно се, дакле, може у принципу применити и на облике који немају статус прозодијске речи, што смо већ илустровали у претходном поглављу, и на прозодијске речи без акцента, што једино одговара ситуацији коју налазимо код нелексичких елемената комбинованих с клитикама.

Сетимо се да се правилом (20) акценат реализује само у двосложним целинама: у облику *наше* у (34), али не и у *наш* у (35). У овом случају, оно се примењује на двосложну целину која не поседује прозодијску структуру.

(34) [наше [др̄амско]п̄р [пóзориште]п̄р]п̄ф

$$\begin{array}{ccc} & & x \\ & x & x \\ & & x \end{array}$$

[[на̄ше]п̄р [др̄амско]п̄р [пóзориште]п̄р]п̄ф (правилом (20))

(35) [наш [др̄амски]п̄р [ст̄удио]п̄р]п̄ф

Погледајмо сада како се ово правило примењује на елементе који поседују прозодијску структуру, али не и акценат, пошто су статус прозодијске речи добили не правилом (8), већ комбинујући се с клитиком. Као што показују конфигурације у (36) и (37), у овом случају постоји више од једне структуре на коју правило (20) може да се примени; тачније речено, постоје две прозодијске речи, „мања“ и „већа“, које ово правило може да идентификује као свој домен примене.

(36) а. [о [нама]п̄р]п̄р
б. [и [вама]п̄р]п̄р

(37) а. [код [ње]п̄р]п̄р
б. [и [он]п̄р]п̄р

Ако претпоставимо да правило (20) оперише у минималном домену у којем је задовољен услов двосложности, онда ће у (36а, б) минимални домен одговарати „мањој“ прозодијској речи, која у овом случају одговара нелексичком морфолошком елементу:

(38) а. [[о [на̄ма]п̄р]п̄р
б. [[и [ва̄ма]п̄р]п̄р

У (37), међутим, „мања“ прозодијска реч не садржи двосложен елемент, и зато не може бити минимални домен овог правила. У овом случају се само „већа“ прозодијска реч, у којој је задовољен услов двосложности, може интерпретирати као минимални домен, а резултат примене је конфигурација у (39), с акцентом на проклитици.²⁵

(39) а. $\overset{x}{[к\acute{о}д [њ\acute{е}]_{\text{пр}}]_{\text{пр}}}$

б. $\overset{x}{[й [о\acute{н}]_{\text{пр}}]_{\text{пр}}}$

Минимални домен правила (20) схватамо, дакле, не као најмању прозодијску реч у апсолутном смислу, већ као најмању прозодијску реч у којој се остварује услов за примену правила.²⁶ У већини случајева минималним доменом је обухваћена само прозодијска реч која одговара морфолошкој речи. Конфигурација у (39), која представља случај у којем домен правила (20) не одговара најмањој прозодијској речи, једно је од ретких одступања од опште тенденције у београдском говору да акценат остане у оквиру морфолошке речи. Али ово одступање је конзистентно са захтевом да се акценат оствари унутар минималног домена. Из наше анализе следи да су случајеви с пренесеним акцентом, као у (39), резултат примене општих прозодијских правила и да зато нема разлога да их сматрамо петрифицираним, неправилним облицима.

Реализовање акцента у минималном домену опште је својство говора који овде описујемо. Оба правила којима се реализује акценат — и правило (8) и правило (20) — примењују се у минималном домену, мада само правило (20) поставља додатни услов, због којег минимални и најмањи домен нису увек идентични. Међутим, ова анализа нам омогућује и општију перспективу на акценатске разлике међу новоштокавским говорима. За разлику од београдског, у источнохерцеговачком говору акценат се реализује у максималном домену, односно у „највећој“ прозодијској речи, што се манифестује као преношење акцента на проклитику (уп. Ивић 1958, Вуковић 1940).²⁷

²⁵ Поменули смо у фусноти 19 да је примена правила (20) необавезна. У овом случају то се манифестује као необавезно преношење акцента на проклитику.

²⁶ У неким случајевима, преношење акцента с једносложног нелек்சичког елемента није могуће у београдском говору. Прво, акценат се не може пренети на двосложну проклитику, на пример на предлог *пored* или *иза* (**пoređ ње*, **иза нас*). Друго, акценат се не може пренети с детерминатора на проклитику (**и шај догађај*, **код мог пријатеља*). Ово указује на то да су за идентификовање минималног домена потребна још два додатна услова: (а) ако не одговара најмањој прозодијској речи, минимални домен не може садржати више од два слога (вероватно зато што је допуштено само минимално проширење домена); (б) минимални домен мора одговарати синтаксичком конституенту.

²⁷ У источнохерцеговачком говору акценат речи који припадају лексичким категоријама мора се бар делимично одредити у постлексичкој компоненти, пошто су само у њој присутне комбинације с клитикама.

- (40) а. [н^хи [мајка]_{лр}]_{лр}
 б. [за^х [вјереника]_{лр}]_{лр}
- (41) а. [ò^х [нама]_{лр}]_{лр}
 б. [м^хеђу [собом]_{лр}]_{лр}

Како се у источнохерцеговачком дијалекту акценат преноси на проклитику и са лексичких и са нелексичких елемената, морамо претпоставити да у овом случају оба акценатска правила, и (8) и (20), бирају максимални домен. Закључићемо да правила (8) и (20) важе и за београдски и за источнохерцеговачки дијалекат, а разликују се само по домену у којем се примењују. Разлика међу овим говорима неутрализује се једино кад се иста прозодијска реч интерпретира и као максимални и као минимални домен. Ово је наравно случај увек кад су клитике одсутне из структуре. Али ово је случај и с конфигурацијом (39), у којој се иста прозодијска реч мора схватити и као минимални и као максимални домен, и зато у оба дијалекта долази до преношења акента на проклитику.

Разлике међу новоштокавским говорима формално одговарају, дакле, домену у којем се реализује акценат, а варијације међу њима изражене су избором минималног или максималног домена, и свде се на два случаја, која су представљена београдским и источнохерцеговачким дијалектима.²⁸ Ове варијације се могу формално описати захваљујући томе што клитика, због своје рекурзивне структуре, гради више од једног прозодијског домена у којем се потенцијално може реализовати акценат.

Формално представљање клитика које смо овде усвојили омогућава нам да објаснимо неколико њихових прозодијских својстава која не стоје у очигледној вези: њихову прозодијску „невидљивост“, способност да граде додатне домене за примену прозодијских правила, и својство (неких међу њима, конкретно, енклитика) да заузимају позицију иза прве речи, која је, као што смо видели, прозодијске природе.

5. Уместо закључка

У прозодијској фонологији исказ је представљен хијерархијски организованом конфигурацијом прозодијских елемената, као што смо показали у поглављу 2, где су инвентар прозодијских категорија и стриктна хијерархија које се придржавају дати у (6), а прозодијски рашчлањен исказ у (7). Један од значајних принципа прозодијске организације је структурална ко-

²⁸ Могуће је, уз то, и опционо варирање између максималног домена унутар једног говора, као у сремским и мачванским говорима (уп. Николић 1953–54, 1966), што се манифестује као повремено преношење акента на проклитику.

херентност, којом се захтева максимално укључење морфо-синтаксичких елемената у прозодијску хијерархију, уз стриктно поштовање хијерархијских односа (уп. Селкирк 1984):²⁹

(42) Структурална кохерентност прозодијске хијерархије:

Прозодијски конституент који припада нивоу n прозодијске хијерархије састоји се искључиво од прозодијских конституената који припадају нивоу $n-1$ (следећем нижем нивоу).

Искази као (43), који садрже само лексичке елементе, у потпуности се придржавају овог принципа: свака морфолошка реч одговара прозодијској речи, тако да се прозодијске фразе састоје искључиво од прозодијских речи, а интонациона фраза од прозодијских фразе.

(43) [[[Пётар]_{пр}]_{пф} [[опту̀жује]_{пр} [Ма̀рију]_{пр}]_{пф}]_{иф}

Али у (44), у састав прозодијске фразе, поред две прозодијске речи, улази и морфо-синтаксички елемент без прозодијског статуса:

(44) [[он [опту̀жује]_{пр} [Ма̀рију]_{пр}]_{пф}]_{иф}

Реч *он* остаје у овом случају без прозодијске структуре пошто у датом контексту не може да је стекне ни постлексичком применом правила (8) ни применом правила (20). Како се у (44) прозодијска фраза не састоји искључиво од прозодијских речи, целокупна прозодијска структура чији је она део огрешује се о принцип (41).

Принцип структуралне кохерентности који, као што смо видели, није увек у потпуности поштован, изражава оптимална, али не и обавезна својства прозодијских конфигурација. Постоје бар две стратегије да се избегне огрешење о овај принцип. Једна је, наравно, да нелексички елементи без прозодијске структуре „унапреде“ свој прозодијски статус, тако што ће стећи структуру прозодијске речи. Међутим, као што смо видели, ово се догађа под ограниченим околностима: нелексички елементи добијају статус прозодијске речи или кад се одликују посебном проминентношћу у интонационој фрази, или због броја слогова који садрже, или кад служе као ослонац за клитику. Ако се ови услови не испуне, нелексички елемент неће стећи статус прозодијске речи, чак и по цену да остане изван прозодијске хијерархије.

²⁹ Овај принцип се односи на прозодијску реч само под претпоставком да у хијерархију укључујемо прозодијске конституенте мање од прозодијске речи, као што су стопа и слог. Треба додати и следећи услов: да прозодијски конституент на нивоу n обавезно улази у састав неког прозодијског конституента на нивоу $n + 1$ (следећем вишем нивоу), којим се захтева да сваки прозодијски конституент буде укључен у прозодијску хијерархију.

Друга очигледна стратегија је да нелексички елементи као *он* у (44) постану прозодијски „невидљиви“, односно да стекну статус клитике. Клитике се никад неће огрешити о принцип (41): оне обавезно улазе у састав прозодијске речи и укључене су заједно с њом у прозодијску хијерархију. Ова стратегија је, као што ћемо видети, значајна за грађење оптималних прозодијских конфигурација.

Број нелексичких елемената у нашем језику који се могу реализовати као клитике већи је него што се традиционално претпоставља. У уводном поглављу смо говорили о појави дублета, о нелексичким елементима као *бих* и *али*, који се реализују и као клитике и као речи с несталним акцентом. Овакве дублете налазимо у још неколико случајева. Најзначајнији је случај личних заменица у номинативу, које се иначе традиционално сматрају нелексичким елементима с несталним акцентом. Ове речи се јављају и као енклитике, што је јасно показано примерима (45) и (46): неклитичке облике заменица *он* и *џи* видимо у (45а) и (46а), а њихове клитичке облике у (45б) и (46б), где ове заменице чине део клитичког комплекса који стоји иза прве речи; у овом случају, прва реч чини део синтаксичког конституента који је разбијен клитичким низом.

- (45) а. Он се_{кл} тој комисији жалио на лоше услове.
 б. Којој се_{кл} он_{кл} комисији жалио на лоше услове?
- (46) а. Ти си_{кл} им_{кл} препоручио ову књигу.
 б. Коју си_{кл} им_{кл} ти_{кл} књигу препоручио?

У (45б) и (46б), клитички облици личних заменица се реализују као енклитике. Да ови елементи не могу функционисати као проклитике показано је примером (30), који овде понављамо:

- (48) *Ми плаву смо_{кл} кућу већ видели.

Појаву дублета представимо као случај аломорфије, што значи да ће одговарајућа лексичка јединица формално допуштати двојну реализацију. У случају кад се прозодијска субкатегоризација не оствари, реч *он* дели судбину осталих неклитичких елемената и реализује свој акценат правилима (8) и (20).

Прозодијска двојност карактеристична је за све личне заменице у номинативу: сви чланови ове подкласе биће, дакле, представљени у лексикону као *он* у (47). Штавише, чињеница да заменице у номинативу поседују и клитичке и неклитичке облике уноси симетрију у систем личних заменица, тако да све личне заменице, и у косим падежима и у номинативу, поседују клитичке и неклитичке аломорфе. Кад номинативне заменице не би имале клитичке облике (или, кад их нису имале, ако је реч о језичкој промени), у класи личних заменица постојала би асиметрија између облика у косим падежима и оних у номинативу.

Међу облицима с двојном реализацијом налазимо и једну партикулу: модално употребљен облик *џо* који „има за циљ да нарочито истакне актуелност онога што реченица саопштава“ (Ивић 1983, стр. 127).³⁰ Дублетни облици илустровани су у (49), где је облик *џо* у (49б) несумњиво реализован као клитика.³¹

- (49) а. Ко је *џо* објавио нетачну вест?
 б. Која је *џо*_{кл} агенција објавила нетачну вест?

И у овом случају је искључен проклитички облик, као што показује неграматичан пример (50б), конструисан на основу реченице (50а):

- (50) а. То се_{кл} Петар само шали.
 б. *То Петар се_{кл} само шали.

Ови „нови“ енклитички облици долазе на сам крај клитичког комплекса, иза клитике *је*, која се традиционално сматра последњом у низу, као што смо представили у (51):

(51)	1	2	3	4	5	6	7
	<i>ли</i>	помоћни глаголи	заменица у дативу	заменица у акузативу или генитиву	<i>је</i>	заменице у номинативу	партикуле

Занимљиво је, међутим, да редослед међу новим енклитикама није у потпуности фиксиран, мада су прихватљивије реченице у којима заменица (у номинативу) претходи партикули, као што је представљено у (51):

- (52) а. Којој се_{кл} он_{кл} то_{кл} комисији жалио на лоше услове?
 б. ? Којој се_{кл} то_{кл} он_{кл} комисији жалио на лоше услове?
- (53) а. Коју си_{кл} им_{кл} ти_{кл} то књигу препоручила?
 б. ? Коју си_{кл} им_{кл} то_{кл} ти књигу препоручила?

И најзад, међу дублетима који се реализују као проклитике, поред везника *али*, чија је двојна реализација илустрована у (4), поменућемо и везник *јер*, који функционише на сличан начин:

³⁰ Употреба ове партикуле је илустрована следећим примерима:

а. Види молим те: он то чита Толстоја. (Ивић 1983, стр. 127)
 б. Ти то узе моју оловку. (Ивић 1983, стр. 127)
 в. Ја волим оно доба које сам провео у Загребу, па мислим, авај! да то волим њу! (Кашанин, М., *Прейска двојице младића*, стр. 83)
 г. Кад сам добио твој недељни извештај — јер се то не да назвати писмом — био сам још у кревету (8 сати), и онако бунован нисам знао шта ми то шаљеш у писму: ... (Кашанин, М., *Прейска двојице младића*, стр. 54)
 д. „... Наншао неки сељак из околине с колима и нашао га. *Ја га*, вели, *пшћам: 'Шта си џо радио, црни несрећнице? Је л' ње џо неки био?' ...*“ (Д. Михаиловић, *Кд су цвѣтале њикве*, стр. 126–127)

³¹ Као енклитике могу се реализовати и партикуле *још* и *све*, судећи по следећим примерима: а. Која се још_{кл} фирма заинтересовала за наше производе? б. Које су све_{кл} фирме заинтересовале за наше производе?

- (54) а. Морамо сазнати шта је с Петром, *јер*_{кл} он се већ данима никоме не јавља.
 б. Морамо сазнати шта је с Петром, *јер* се он већ данима никоме не јавља.

Мада само неки нелексички елементи имају двојну реализацију, дублети омогућују да се структурална кохерентност прозодијских конфигурација оствари у већој мери него што би то без њих било могуће.

Једна од основних функција прозодијске конфигурације је одређивање релативне проминентности лингвистичких елемената. Релативна проминентност може се, наравно, установити само међу елементима који су укључени у прозодијску структуру и зато би, из прозодијске перспективе, сваки морфо-синтаксички елемент морао бити прозодијски реализован. Видели смо, међутим, да захтев за максималним укључењем морфо-синтаксичких елемената у прозодијску хијерархију, изражен принципом (42), није у потпуности поштован. За ово су пре свега одговорни фактори који нису чисто прозодијске природе, али улазе у директну интеракцију с прозодијом. На који начин ће се морфо-синтаксички елементи укључити у прозодијски систем проминентности зависи првенствено од њиховог ранга унутар морфо-синтаксичке компоненте, тако да је њихов прозодијски статус директна последица односа у тој компоненти. Прозодијску структуру можемо, дакле, схватити као резултат интеракције између морфо-синтаксичких и фонолошких аспеката лингвистичког система. Из прозодијске перспективе, морфо-синтаксички елементи имају две опције: или да стекну статус прозодијске речи, или да, у статусу клитика, буду прозодијски „невидљиви“. Ово је у колизији с морфо-синтаксичком поделом на бар две класе речи, од којих је само једној гарантована прозодијска видљивост, и додатно, са семантичко-прагматичким захтевом за реализацијом фокуса, који погађа не само лексичке већ и нелексичке елементе, и индиректно онемогућује униформно остварење нелексичких елемената као клитика. Прозодијска проминентност лингвистичких елемената одређује се, дакле, интеракцијом различитих компонената граматичког система, који на различите, потенцијално конфликтне начине, утичу на њихову прозодијску реализацију.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Абни 1987 Abney, S. P. 1987. *The English Noun Phrase in its Sentential Aspect*. Ph. D. Dissertation. Massachusetts Institute of Technology.
- Бекман и Едвардз 1990 Beckman, M. & J. Edwards. 1990. „Lengthenings and Shortenings and the Nature of Prosodic Constituency.“ Kingston, J. & Beckman, M. (ed.) *Papers in Laboratory Phonology 1*. Cambridge University Press.
- Берендсен 1986 Berendsen, E. 1986. *The Phonology of Cliticization*. Dordrecht: Foris Publications.
- Браун 1974 Browne, W. E. 1974. „On the Problem of Enclitic Placement in Serbo-Croatian.“ D. Brecht & C. V. Chvany (eds.) *Slavic Transformational Syntax*. Michigan Slavic Materials, No. 10. Ann Arbor.
- Браун и Маколи 1965 Browne, W. E. & McCawley, J. 1965. „Srpskohrvatski akcentat.“ *Зборник за филологију и лингвистику* 8: 147–151.

- Вуковић 1940 Вуковић, Ј. Ј. 1940. *Акцентни говора Пиве и Дробњака. Српски дијалектолошки зборник*, 10, 185–417.
- Глисон 1961 Gleason, H. A. 1961. *An Introduction to Descriptive Linguistics*. Revised Edition. New York: Holt, Reinhert & Winston.
- Зец 1988 Zec, D. 1988. *Sonority Constraints on Prosodic Structure*. Ph. D. Dissertation, Stanford University.
- Зец 1993 Zec, D. 1993. „Rule Domains and Phonological Change.“ 1993. Hargus, S. & E. Kaisse (eds.), *Lexical Phonology*. Academic Press.
- Зец и Инкелас 1990 Zec, D. & S. Inkelas. 1990. „Prosodically Constrained Syntax.“ Inkelas, S. & Zec, D. (ed.) *The Phonology-Syntax Connection*. The University of Chicago Press.
- Зец и Инкелас 1991 Zec, D. & S. Inkelas. 1991. „The Place of Clitics in the Prosodic Hierarchy.“ D. Bates (ed.), *The Proceedings of the Tenth West Coast Conference on Formal Linguistics*. CSLI, Stanford, Ca.
- Звики 1977 Zwicky, A. 1977. „On Clitics.“ Bloomington: IULC.
- Звики 1985 Zwicky, A. 1985. „Clitics and Particles.“ *Language* 61: 283–305.
- Ивић 1958 Ivić, P. 1958. *Die serbokroatischen Dialekte. Ihre Struktur und Entwicklung. Erster Band. Allgemeines und die stokavischen Dialektgruppe*. The Hague, Mouton.
- Ивић 1961 Ивић, П. 1961–1962. „Број прозодијских могућности у речи као карактеристика фонолошких система словенских језика.“ *Јужнословенски филолог* 25: 75–113.
- Ивић 1965 Ивић, П. 1965. „Прозодијски систем савременог српскохрватског стандардног језика.“ *Symbolae linguisticae in honorem Georgii Kurylowicz*, 136–144. Wrocław, Warsaw, & Cracow.
- Ивић 1976 Ivić, P. 1976. „Serbo-croatian Accentuation: Facts and Interpretation.“ Magner, T. F. (ed.) *Slavic Linguistics and Language Teaching*. Columbus: Slavica. pp. 34–43.
- Ивић и Лехисте 1965 Ивић, П. и И. Лехисте. 1965. „Прилози испитивању фонетске и фонолошке природе акцената у савременом српскохрватском језику.“ *Зборник за филологију и лингвистику* 8, 75–117.
- Ивић 1983 Ивић, М. 1983: „Исказивање директног објекта у (стандардном) српскохрватском.“ *Лингвистички огледи* Просвета, Београд.
- Инкелас 1989 Inkelas, S. 1989. *Prosodic Constituency in the Lexicon*. Doctoral dissertation, Stanford University.
- Инкелас и Зец 1988 Inkelas, S. & D. Zec 1988. „Serbo-Croatian pitch accent: the interaction of tone, stress, and intonation.“ *Language* 64: 227–248.
- Инкелас и Зец 1993 Inkelas, S. & D. Zec 1993. „Auxiliary Reduction without Empty Categories: A Prosodic Account.“ *Working Papers of the Cornell Phonetics Laboratory* 8: 205–253.
- Инкелас и Зец 1995 Inkelas, S. & D. Zec 1995. „The Syntax-Phonology Interface.“ Goldsmith (ed.) *The Handbook of Phonological Theory*. Oxford: Blackwell.
- Кеис 1983 Kaisse, E. 1983. „The Syntax of Auxiliary Reduction in English.“ *Language* 59: 93–122.
- Кеис 1985 Kaisse, E. 1985. *Connected Speech. The Interaction of Syntax and Phonology*. Academic Press.
- Кипарски 1982 Kiparsky, P. 1982. „Lexical Morphology and Phonology.“ I.-S. Yang (ed.), *Linguistics in the Morning Calm*, 3–91. Seoul: Hanshin Publishing Co.
- Кипарски 1983 Kiparsky, P. 1983. „Word Formation in the Lexicon.“ Ingemann, F. (ed.), *Proceedings of the (1982) Mid-America Linguistics Conference*, 3–29. Lawrence: University of Kansas.
- Кипарски 1984 Kiparsky, P. 1984. „On the Lexical Phonology of Icelandic.“ Elert, C., I. Johansson, & E. Strangert (eds.) *Nordic Prosody III: Papers from a Symposium*. University of Umea.
- Кипарски 1985 Kiparsky, P. 1985. „Some Consequences of Lexical Phonology.“ Ewen, C. J. & J. M. Anderson (eds.) *Phonology Yearbook* 2: 85–138. Cambridge University Press.
- Клејванс 1982 Klavans, J. 1982. *Some Problems in a Theory of Clitics*. Bloomington. Indiana University Linguistic Club.

- Клејванс 1985 Klavans, J. 1985. „The Independence of Syntax and Phonology in Cliticization.“ *Language* 61: 95–120.
- Лехисте и Ивић 1986 Lehiste, Ilse. & Ivić, Pavle. 1986. *Word and Sentence Prosody in Serbo-Croatian*. Cambridge: MIT Press.
- Либерман 1975 Liberman, M. 1975. *The Intonational System of English*. Doctoral Dissertation. MIT.
- Либерман и Принс 1977 Liberman, M. & A. Prince. „On Stress and Linguistic Rhythm.“ *Linguistic Inquiry* 8: 249–336.
- Милетић 1952 Милетић, Б. 1952. *Основи фонетике српског језика*. Београд: Знање.
- Нејт 1984 Neijt, A. (1984). „Clitics in Arboreal Phonology.“ Van der Hulst, H. & N. Smith (eds.) *Advances in Nonlinear Phonology*. Foris: Dordrecht.
- Неспор и Вогел 1982 Nespor, M. & I. Vogel. 1982. „Prosodic Domains of External Sandhi Rules.“ Van der Hulst, H. & N. Smith (eds.), *The Structure of Phonological Representations, Part I*. Dordrecht: Foris.
- Неспор и Вогел 1986 Nespor, M. & I. Vogel. 1986. *Prosodic Phonology*. Dordrecht: Foris Publications.
- Николић 1953–54 Николић, Б. 1953–54. „О говору Срема.“ *Јужнословенски филолог* 20, 273–287.
- Николић 1966 Николић, Б. 1966. *Мачвански говори. Српски дијалектолошки зборник* 16, 179–313.
- Постал 1966 Postal, P. M. 1966. „On so-called ‘pronouns’ in English.“ Reibel D. & S. Schane (eds.) 1969. *Modern Studies in English*. Prentice Hall. Englewood Cliffs. NJ. 201–224.
- Принс 1984 Prince, A. 1984. „Relating to the Grid.“ *Linguistic Inquiry* 14: 19–100.
- Рошмон 1986 Rochemont, M. S. 1986. *Focus in Generative Grammar*. Amsterdam: John Benjamins.
- Рут 1992 Rooth, M. E. 1992. „A Theory of Focus Interpretation.“ *Natural Language Semantics* 1: 75–116.
- Селкирк 1978 Selkirk, E. O. 1978. „On Prosodic Structure and its Relation to Syntactic Structure.“ In Fretheim, T. (ed.) *Nordic Prosody II*. Trondheim: TAPIR.
- Селкирк 1980 Selkirk, E. O. 1980. „Prosodic Domains in Phonology: Sanskrit Revisited.“ M. Aronoff & M.-L. Kean (eds.) *Juncture* (Studia linguistica et philologica 7). Saratoga, Calif.: Anma Libri.
- Селкирк 1984 Selkirk, E. O. 1984. *Phonology and Syntax*. MIT Press.
- Селкирк 1986 Selkirk, E. O. 1986. „On Derived Domains in Sentence Phonology.“ *Phonology Yearbook* 3: 371–405.
- Селкирк 1995 Selkirk, E. O. 1995. „Sentence Prosody: Intonation, Stress, and Phrasing.“ J. Goldsmith (ed.) *The Handbook of Phonological Theory*. Oxford: Blackwell.
- Селкирк и Шен 1990 Selkirk, E. O. & T. Shen. 1990. „Prosodic Domains in Shanghai Chinese.“ Inkelas, S. & D. Zec (ed.) *The Phonology-Syntax Connection*. The University of Chicago Press.
- Хале и Верњо 1987 Halle, M. & J.-H. Vergnaud. 1987. *An Essay on Stress*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Халперн 1992 Halpern, A. 1992. *On the Morphology and Placement of Clitics*. Ph. D. Dissertation. Stanford University.
- Хејз 1989 Hayes, B. 1989. „The prosodic Hierarchy in Meter.“ P. Kiparsky & G. Youmans (eds.) *Rhythm and Meter*. Orlando, FL: Academic Press.
- Хејз 1995 Hayes, B. 1995. *Metrical Stress Theory. Principles and Case Studies*. Chicago University Press.
- Чомски и Хале 1968 Chomsky, N. & M. Halle. 1968. *The Sound Pattern of English*. New York: Harper & Row.
- Шибер 1986 Shieber, Stuart M. 1986. *An Introduction to Unification-Based Approaches to Grammar*. Center for the Study of Language and Information. Stanford University.

Summary

Draga Zec

ON THE PROSODIC STRUCTURE OF WORDS

This study investigates the prosodic properties of words in Serbian (in the variety spoken in Belgrade). Its principal claim is that the prosodic differences among words are grounded in the morphosyntactic categorization into content and function words, a distinction which is formally expressed both in syntactic and phonological frameworks. The crucial prosodic property of content words is that, unlike function words, they acquire the status of prosodic words on a regular basis, and are concomitantly accented, thus becoming part of the prosodic hierarchy, which also includes the prosodic phrase, the intonational phrase, and the utterance. Elements in the function word class, whether or not they belong to the class of clitics, are generally characterized by possible absence of accent, and are either included into the prosodic hierarchy under a restricted set of conditions, or are entirely excluded from it.

The theory of lexical phonology and morphology captures in a principled way the prosodic asymmetry between content and function words. One of the basic assumptions in this theoretical framework is that phonological rules apply in two components, lexical and postlexical, and that rules applying in the lexical component affect only content words, or lexical elements. Thus, in its lexical application, the phonological rule whereby morphological elements acquire the prosodic status will target only content words. This rule may target function words in its postlexical application, and it indeed does, but only under highly limited circumstances: when a function word acts as a sentential focus. Yet another postlexical rule, which is crucially ordered after focus assignment, applies to minimally disyllabic function words, assigning to them the prosodic word status as well as a low degree of accentedness. In sum, function words, or nonlexical elements, are phonologically inert in the lexicon, and enter phonological interactions only in the postlexical component, in which they may or may not be targeted by one of the two rules that assign the prosodic word status, and some degree of accent. Moreover, since one of the postlexical rules selects as its input elements that are at least disyllabic, monosyllabic function words are more likely to be left out of the prosodic hierarchy than the polysyllabic ones.

Thus far, nothing has been said about those function words that belong to the class of clitics. Clitic function words are treated here as prosodically deficient, and represented lexically as subcategorizing for a prosodic host, in this case, the prosodic word. Together with their host, they form a new prosodic word, building a recursive structure as in *[[Petar]_{PW} je]_{PW}* or *[od [Petra]_{PW}]_{PW}*. By virtue of this, clitics are obligatorily included into the prosodic hierarchy, at the cost of possessing no more prosodic salience than a syllable within a prosodic word. This view is corroborated by the distribution of accent in disyllabic prosodic words that include a clitic and its function word host. Crucially, these structures are subject to the postlexical rule that applies to disyllabic elements, which accounts for accent shift to the preposition from a monosyllabic function word, as in *[ni [ja]_{PW}]_{PW}* (a rare case of such accent shift in the Belgrade dialect), and demonstrates that the combination of clitic and its host, albeit morphologically complex, corresponds to a single prosodic word.

The role of the prosodic hierarchy is to include morphosyntactic elements into a constituency with a prominence structure defined over it. However, the general tendency to maximize the inclusion of morphosyntactic elements into the prosodic constituency is countered by those non-clitic function words which remain outside the prosodic hierarchy, due to their failure to acquire the prosodic word status. In light of this, it is of interest to note that a number of function words possess dual realizations. All personal pronouns, including those in the nominative, as well as certain particles and conjunctions may be realized either as clitic or as non-clitic elements. The occurrence of such doublets bears testimony to the relevance of exhaustive parsing of morphosyntactic elements into the prosodic constituency, since the clitic allomorph will always comply with it. The non-clitic allomorph, however, is necessary as a potential bearer of focus, a role that cannot be performed by a clitic.